

108215

Retten til å forvreng krigshistorien

Med sin siste bok plasserer Kjell Fjørtoft seg i en tradisjon som i Norge er representert ved «Folk og land». Om han befinner seg vel må han selv svare på, skriver historikeren Sven G. Holtmark i dette svaret til Kjell Fjørtoft.

Kultur
DEBATT

– 50 år etter avslutning-
en av den annen ver-
denskrig reiser forfatte-
ren Kjell Fjørtoft tvil om
Norge var i krig med
Tyskland etter 10. juni
1940. Sammenhengen
synes åpenbar: Om Nor-
ge ikke var i krig, var
det heller ikke landsfor-
ræderi å gå i fiendens
væpnede tjeneste, skri-
ver historiker Sven G.
Holtmark i sitt svar til
forfatter Kjell Fjørtoft.
Tidligere innlegg i de-
batten omkring Fjørtofts
siste bok, «De som tapte
krigen», sto på trykk i
Nordlys 29. mars og 1.
april.

Med å så tvil om Norge var i krig
med Tyskland plasserer Fjørtoft
seg med begge ben i en historisk
tradisjon som i Norge først og
fremst er representert ved bladet
Folk og Land. Om han befinner
seg vel i dette selskap, må han
selv svare på. Det er derfor ikke
overraskende at Fjørtoft bygger
sin «historierevisjon» på en ten-
densios og uetterrettelig bruk av
sitt materiale; i disse kretsene er
det jo tradisjon for slikt. Forfatter-
ens siste innlegg (Nordlys, 1.4.)
er opplysende i så måte. Disku-
sjonen gjelder følgende forhold:
1. Elverums-fullmakten. Det er
vel kjent at det ikke ble foretatt en
formell votering over Elverums-
fullmakten. Fjørtoft trengte ikke å
gå til Undersø-
kelseskommissjonen for å oppdage
dette – det er redegjort for for-
holdet i de fleste standardverk
om Norges krig. Det synes like-
vel å være liten tvil om at de til-
stedeværende stortings-
representanter selv faktisk mente
at Stortinget hadde gitt regjering-
en den fullmakten som stortings-
president Hambro la frem. Dette
frengår blant annet av at Stor-
tingets presidentskap, i sin be-
rømte appell den 27. juni 1940
til Kongen «om å gi avkall på si-
ne forfatningsmessige rettighete-
r», opplyser at det er kommet
overens med tyskerne om å be
Stortinget annullere «den full-
makt som ble gitt regjeringen Ny-
gaardsvold i møte den 9. april». Men Elverums-fullmakten selv
var uansett et resultat av
nødsituasjonen og nødvendighete-
ten av å improvisere.
Formaljuridisk bedømt er det
f.eks. klart at ordlyden i fullmak-
ten går utover det som er hjemlet
i de angjelende bestemmelser i
Grundloven. Elverums-fullmak-
ten selv bygde på, og forutsatte,
anvendelsen av nødrett. Det er
opplyttende å registrere at også
Fjørtoft selv nå synes å forstå at
det nettopp var nødretten (men
ikke en «nødpaspratt» slik Fjør-
toft synes å tro), og ikke Elve-

rum-fullmakten, som
utgjorde grunnlaget
for Kongens og regje-
ringens virksomhet
under krigen.
2. Kapitulasjonen
10. juni 1940. En
deltatt imotegjel-
se av Fjørtofts ar-
gumentasjon, slik
den fremsto i På
teit side (Oslo
1991, side 17-24),
ville sprengte ram-
mene for et avis-
innlegg. Sammen-
fattende kan det
sies at kapitlet er
et sjeldent ek-
sempel på
tendensios, sågar
demagogisk,
historiekriv-
ning. Som van-
lig har Fjørtoft
stirret seg blind
på enkeltdok-
umenter og til
og med enkelt-
setninger, og
sett bort fra,
eller ikke
kjent til, mer
sentral doku-
mentasjon
som ikke
bygger opp
under hans
forutinntatte
standpunkt.
Fjørtoft for-
søker nå å underbygge si-
ne påstander ved å henvisne til
den lille boken Norway. A Hand-
book (London 1942, rev. utg.
1943). Hans argumentasjon på
dette punktet er på den ene side
nærmest avvaepnende i sin naivi-
tet. Kan Fjørtoft for alvor mene at
den norske regjering i 1942 «så
på seg selv som ute av krigen»
etter 10. juni 1940, og at den øns-
ket å gjøre f.eks. britene opp-
merksomme på dette ytterst pinli-
ge faktum? Dessverre er samtidig
Fjørtofts bruk av denne boken i
enda høyere grad forstemmende,
ved at han ved en finurlig
«redigering» av sitater tillegger
teksten en mening som er stikk i
strid med opphavs menneskes in-
tensjoner. Fjørtoft gjengir i sitt
innlegg følgende angivelige sitat
fra boken: «Den militære kapitu-
lasjon betydde ikke en mora-
lisk kapitulasjon... Den ube-
væpnede fortsettelse, endog mer
enn de foregående militære ope-
rasjoner, viser folkets vilje.» La
oss gjengi de relevante set-
ningene i deres helhet (side 50 i
utgåve fra 1943, min oversettelse):
«Den militære kapitulasjon
innebar ikke en moralsk kapitula-
sjon. Regjeringens proklamasjon
av 7. juni var ikke en innrømmel-
se av nederlag, men en oppfor-
dring til å fortsette kampen. Ge-
neral Ruges siste dagsordre ut-
gjorde en tilsvarende oppfor-
dring. Det ble ikke underskrevet
noen våpenhvile eller innlagt
enighet om fredsforhandlinger.
Fortsettelsen av kampen, ube-
væpnet, endte høyere grad enn

de foregående militære ope-
rasjoner, viste klart folkets vilje.»
Hva regjeringen ville ha frem i
skriftet fra 1942, var nettopp at
kapitulasjonen den 10. juni ikke
innebar en «våpenstillstand» eller
fastslå «fredsbetingelser». Or-
det «ubevæpnet» gjaldt kampen
hjemme i Norge, som uttrykk for
«folkets vilje». På bakgrunn av
denne form for kildebruk overta-
ter jeg til leserne å vurdere Fjør-
tofts integritet som historiker.
Selv har jeg lite til overs for til-
«dogmatisk» historieskriving.
Om det er «progressiv» å drive
sittatfusk, foretrekker jeg å forbli
«dogmatisk» og «statisk».
Fjørtoft hevder at general Ruge
selv innså at «Norge var ute av
krigen etter sin kapitulasjon». Dette
er stikk i strid med det virke-
lige forhold. Hva Ruge faktisk
mente, fremgår av hans instruks
til de norske forhandlerne,
oberstlojtnantene Wrede Holm
og Roscher Nielsen. Her heter
det:
«1. Legg ikke skjul på at vi er i
deres (tyskernes) makt og under-
full demobilisering.
2. Skal meddele at kongen og
regjeringen samt marinen og fly-
gevåpenet har forlatt landet og at
Norge som stat fremdeles er og
vil være i krig med Tyskland
men at general Ruge har fullmakt
til å ordne alt som gjelder tysk-
nes overtagelse av den f.eks. ok-
kupert Nord-Norge.»
Kunne det sies klarere? Gitt en

lens forhand-
lingsopplegg var
i full over-
ensstemmelse
med Kongens
(regjeringens) be-
slutning i statsråd
den 7. juni, så vel
som med
Forsvarsdeparte-
mentens instruks til
Forsvarets over-
kommando (dvs.
general Ruge) av
samme dag. De tys-
ke forhandlerne,
som nettopp hadde
håpet på å tvinge
frem en omfattende
kapitulasjon, måtte
gå med på at teksten
i avtalen ble justert i
overensstemmelse
med nordmennenes
ønsker.

Like tendensios er
fremstillingen av spors-
målet om den norske
militære tilstedeværel-
sen i Finnmark frem til
midten av juli 1940,
samt najor Linbäck-Lar-
sens og fylkesmann
Gabrielsens tanker fra
høsten samme år om en
form for norsk militært
nærvær i Finnmark (På
teit side, sidene 57-66,
172-178). La det for det
første være klart: Otto Ru-
ge kan på ingen måte gjor-
es ansvarlig for de forslag
som Linbäck-Larsen og
Gabrielsen tok opp i au-

gust. Når Ruge i tiden rundt av-
slutningen av kampene i Nord-
Norge grep fatt i tanken om å
opprettholde et norsk militært
nærvær ved grensen mot Sovjet-
unionen, var dette en direkte re-
fleks av erfaringene fra Polen
høsten 1939, da Den røde hær
rykket inn og okkuperte den øst-
lige delen av landet etter at den
poliske motstanden var slått ned i
vest. Da Ruge utarbeidet ord-
ningen i siste halvdel av juni
1940, sto det ikke tyske tropper i
Øst-Finnmark. Generalen ville
unngå at denne delen av landet
skulle fremstå som et militært
vakuum, og mente at et norsk
nærvær i form av en grensevakt
kunne ha, om ikke annet, en
symbolsk betydning som en mar-
kering av Norges territoriale in-
tegritet. I ettertid er det ikke van-
skelig å se svakhetene ved Ruges
forslag. Blant annet synes det
vanskelig å forstå hvordan norske
troppeavdelinger i det tysk-okku-
perte Norge kunne opprettholde
mer enn en i høyden fiktiv uav-
hengighet i forhold til den tyske
overkommandoen. Det samme
gjelder i enda høyere grad Lind-
bäck-Larsen og Gabrielsens
fremstøt høsten 1940 for å
gjenopprette et norsk militært
nærvær i Finnmark (grensevaktene
ble overtatt av tyskerne i midten
av juli 1940). Ruge selv var imid-
lertid i høyeste grad klar over
problemet. I sin rapport til Ad-
ministrasjonsrådet av 23. juni

1940 skriver han at tyskerne «ar-
beider kanskje også mot det mål
å få norske tropper til å utføre
vakt holdet her under mer eller
mindre åpenlys tysk kommando -
for å kunne si at her samarbeider
Norge og Tyskland militært».

Det ville være et fint trekk for
dem å oppnå dette. Deres politis-
ke mål er jo - det sier de militære
åpent - å få oss til å slutte fred
med Tyskland utenom Kongen
og regjeringen (min kursiv, SGH).
Litt samrøring i Øst-Finnmark kan
være et lite skritt i den retning.»
Når det gjelder Ruges angivelige
brev fra 1942, «sitert» av Fjør-
toft, har jeg ikke sett dette i sin
helhet. Om Fjørtoft sender meg
en kopi eller gir full arkiv-
referanse, skal han få min vurde-
ring av dette dokumentet. Det
oppstykke fragmentet som
Fjørtoft offentliggjør, sier ingen-
ting om Ruges holdning verken i
den ene eller den andre retning.

Når det gjelder Norges
alliansetilknøyning, begynner jeg
nå å ane hva Fjørtofts fortolkning
grunner i. Fjørtoft bygger åpen-
bart på fremstillingen i Oppen-
heims International Law. Det
Oppenheim virkelig gjør (Vol. II,
1952, side 253, note 1) er å inn-
føre et skille mellom «allies» og
«co-belligerents», dvs. «medkrig-
førende». Forskjellen er at de
egentlige «allies» har en eksplisitt
allianseavtale, mens de «med-
krigførende» ikke har formalisert
dette forholdet. Folkerettslig har
dette skillet ingen betydning for
Norges status som krigførende
nasjon innen den store alliansen
- «The United Nations».

Begrepet «co-belligerent» in-
nebar jo nettopp at Norge førte
krig sammen med blant andre
Storbritannia. Om man på norsk
kaller Norge «medkrigførende»
eller «faktisk alliert», er uten be-
tydning. Fjørtoft forsøker videre å
ta Erik Colban til inntekt for sitt
syn. For det første: Colban nev-
ner ikke saken på «side 36» i sin
bok, men i fotnote 36, kapittel 7,
og ikke i den ordlyd som Fjørtoft
«siterer». Colban gjør ikke her
annet enn å referere til regjering-
ens egen konstatering av at Nor-
ge ikke inngikk noen «direkte
formelle allianseavtaler» - noe
som ikke er omstridt. Colban tok
det som en selvfølge at Norge
hadde et faktisk allianseforhold
til blant andre Storbritannia.
Henvisningen til Halvdan Koht er
avslørende: på side 282 i For fred
og friidom gjengir Koht fra et do-
kument han skrev den 24. sep-
tember 1940, som ledd i disku-
sjonen innad i regjeringen om
hvordan Norge skulle inngå en av-
tale med britene som også ville
ha konsekvenser for etterkrigsti-
den. Koht var selvsagt ikke et
øyeblikk i tvil om at Norge og
Storbritannia fra og med 9. april
1940 kjempet side ved side mot
Tyskland. Det er ingenting i
Kohs tekst som underbygger
Fjørtofts påstand.

Sven G. Holtmark